

valce šolske preteklosti, da jih bo spodbudil za uporabo urejenega gradiva predstavljenih fondov. K temu lahko še pripomore *krajevno* (tudi z nemškimi krajevnimi imeni) in *imensko kazalo*. Kazala bi bila ob še nekoliko podrobnejšem popisu gradiva seveda obširnejša, tako pa gradivo vsebuje podatke za marsikatero šolo in učitelja, čeprav ni posebej naveden.

Avtorici sta s predstavitvijo zvečine rokopisnega gradiva v tujem jeziku (nemščini) in pisanega s tujo pisavo (gotico) opravili dobro delo v korist raziskovalcem (posebej šolske) preteklosti področja od Savinje do Save. Njuna predstavitev šolskih svetov pa je z obravnavo zakonodaje in razgrnitvijo vsebine gradiva zanimiva tudi za druge slovenske pokrajine.

Branko Šuštar

Dragan Matić: Kulturni utrip Ljubljane med prvo svetovno vojno (Kulturne in družabne prireditve v sezonah 1913/14 - 1917/18), Gradivo in razprave 15, Ljubljana 1995, 374 strani

Konec leta 1995 je Zgodovinski arhiv Ljubljana izdal nekoliko predelano magistrsko nalogo v arhivu zaposlenega arhivista Dragana Matića o kulturnem življenju Ljubljančanov tik pred in med prvo svetovno vojno.

Že ob ogledu kazala vsebine je videti, da je avtor delo zasnoval precej široko. Potrudil se je zajeti vsa področja duhovne kulture, vmes pa je spretno vpletel še politične elemente, saj je, kot je sam navedel, "politika bila in je del kulture".

Gradivo za nalogo je Matić črpal predvsem iz časnikov in časopisov takratnega časa. Za kar najpopolnejšo sliko dogajanja pa je moral poseči tudi po arhivskih virih, memoarski literaturi in pa seveda strokovnih delih, ki pa večinoma obravnavajo le posamezna področja kulture.

Množica podatkov, ki jih je Matić zbral, bi integnila pri sestavljanju sinteze predstavljati določen problem. Zato se je poslužil precej enostavnega in preglednega sistema. Če odštejemo uvod in zaključek, je delo razdelil na pet poglavij, od katerih vsako predstavlja posamezno kulturno sezono. Poglavje se deli naprej na nek krajši uvodni del, ki omeni pomembnejše dogodke tega časa, nato pa sledi 12 razdelkov - za vsak mesec sezone (ki je trajala od 1. septembra do 31. avgusta) po eden. V okviru posameznega meseca so prireditve razdeljene najprej glede na prireditelja, ki je bil lahko društvo ali institucija. Društvene prireditve obravnava naprej po svojem značaju (kulturno-umetniške prireditve, predavanja, kulturno-zabavne ter družabno-zabavne prireditve), insti-

tucionalne pa glede na institucijo oz. umetnostno zvrst, kateri je namenjena (gledališke predstave, kinematografske predstave, koncerti in ostalo). Po takem podrobnem pregledu prireditev sledi še povzetek in analiza celotne sezone; v glavnem so podatki o prireditvah predstavljeni številčno (tudi procentualno), s tabelami in grafi. Predstavljeni so še deleži glede na posamezne kulturno-politične skupine (liberalci, klerikalci, socialdemokrati in ostali) in deleži po zvrsteh društev (politično-prosvetna, ženska, telovadna, stanovska, kulturno-umetniška, narodno-obrambna, društva za družabnost in zabavo). Posebej so predstavljene tudi institucionalne prireditve: te so pripravljale slovenske institucije, nemške institucije, državne institucije ali kakšne druge, npr. Cecilijino društvo.

Po taki obdelavi posameznih sezon sledi zadnje poglavje: Zaključek in primerjalna analiza sezon 1913/14, 1914/15, 1915/16, 1916/17 in 1917/18. Tudi ta pregled je bogato opremljen z grafi, ki omogočajo hitro informacijo in primerjavo podatkov glede na posamezne sezone in prireditelje. Že bežen pogled nanje pove, da je bil upad vseh vrst kulturnih prireditev v sezonah vojnih let ogromen. Avtor ugotavlja, da dosega sezona prvega leta vojne (1914/15) le 12,9% števila prireditev predvojne sezone, sezona 1915/16 že 29,4%, sezona 1916/17 37,8% in zadnja sezona v vojni (1917/18) 40,2%. Leta 1918 je bil torej kulturni utrip Ljubljane za več kot polovico "slabši" od sezone tik pred vojno. Avtor sklene poglavje z mislijo, da je začetek vojne "Slovenec našel v medsebojnem zagriženem strankarskem boju", ob koncu vojne pa je oživel stari duh sloge, vendar žal ne za dolgo.

Kdor bo vzel pričujočo publikacijo v roke, se bo zagotovo strinjal, da je rezultat potrpežljivega zbiranja in obdelovanja podatkov. Ljubljančani smo končno dobili delo, ki podrobno predstavlja kulturno življenje našega mesta med prvo svetovno vojno. Raziskovalci, vsi vedoželjni in seveda tudi mi arhivisti ga bomo gotovo pogosto vzeli v roke.

Marjana Kos

Mateja Jeraj, Slovenski sindikati in socialna politika 1945-1950, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1995, 234 strani

Med objavljene magistrske naloge delavcev Arhiva Republike Slovenije, ki jih je le-ta založil in izdal v letu 1995, sodi tudi knjiga arhivistke za gradivo družbenopolitičnih organizacij Mateje Jeraj z naslovom *Slovenski sindikati in socialna politika 1945-1950*. S to knjigo se je podrobnejše poznavanje sindikalnega

gibanja in delovanja pomaknilo od obdobja začetkov sindikalnega gibanja (obdobje do leta 1918), preko obdobja prve Jugoslavije (1919-1941), časa delovanja odborov Delavske enotnosti med narodnoosvobodilnim bojem na čas prvega socialističnega obdobja (1945-1950) - do začetkov samoupravljanja.

Avtorica je za čas do leta 1945 v poglavju *Sindikalno gibanje v Sloveniji pred letom 1945* podala kratek pregled tega gibanja na podlagi literature. V poglavju *Sindikati v socializmu* so predstavljene "osnove sovjetske sindikalne teorije in prakse", saj se je Komunistična partija Jugoslavije pri uvajanju novega družbenopolitičnega sistema, torej tudi pri novi organizaciji jugoslovanskih sindikatov, zgledovala po Sovjetski zvezi. S poglavjem *Slavenski sindikati v obdobju 1945-1950* pa se pričinja njeno raziskovalno delo, ki temelji poleg literature predvsem na arhivskem gradivu slovenskih sindikatov - fondu Republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije s predhodniki, gradiva Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije, časopisu Delavska enotnost in pravnih aktih države s področja socialne politike.

V poglavju *Slavenski sindikati v obdobju 1945-1950* avtorica predstavi oblikovanje Enotnih strokovnih zvez delavcev in nameščencev Jugoslavije. Seznan nas z organizacijo in delovanjem slovenskih sindikatov v obdobju 1945-1950, o čemer je tudi avtorica pisala že v svojih drugih objavah. Novost predstavljata *avrednatevje vloge in pomena delovanja sindikalnih organizacij* v obdobju, "ki so ga zaznamovali obnova države, začetek industrializacije in dograditev centralističnega državnega sistema", kot ga označi Bilandžić v knjigi *Zgodovina Socialistične federativne republike Jugoslavije in aris ualag sindikata na področju socialne politike* (podpoglavji: *Vloga slavenskih sindikalnih organizacij v obdobju 1945-1950*, *Sindikati in socialna politika*). Predstavi nam tudi Resolucijo o ureditvi najbolj perečih socialnih vprašanj v Demokratični federativni Jugoslaviji, sprejeto na državni sindikalni konferenci 23. januarja 1945 v Beogradu, in z njo videnja in pričakovanja zastopnikov delavcev in nameščencev na področju socialne politike nove države. Dejavnost sindikatov na tem področju je opredelila še Resolucija o neposrednih nalogah Enotnih sindikatov delavcev in nameščencev Jugoslavije. S predstavitvijo govora Vide Tomšič, tedaj ministric za socialno politiko Narodne vlade Slovenije, na I. kongresu slovenskih sindikatov septembra 1945 pa je podano gledanje države oziroma partijskega vodstva na izvajanje nove socialne politike. Omenjeni podpoglavji sta tudi izhodišče za spremljanje dejavnosti sindikalnih organizacij na posameznih področjih socialne politike, ki jih predstavi v osmih poglavjih (V-XII).

Socialna politika - pravni akti (zakoni, uredbe, odločbe, pravilniki) in delo sindikatov pri njihovem izvajanju je predstavljeno po posameznih področjih, ki so tudi naslovi poglavij: *Socialna zavarovanje in zdravstvena služba*, *Socialna skrbstva*, *Plačilni sistem*,

Preskrba, *Stanovanjska politika*, *Posredovanje dela*, *Leni dopust in počitniški danovi ter Delavski zaupniki in inšpekcija dela*.

Socialno zavarovanje in zdravstvena služba, plačilni sistem, posredovanje dela ter delavski zaupniki in inšpekcija dela so povzeti tudi za čas pred letom 1945. Sicer pa je urejevanje vsakega teh področij predstavljeno najprej preko zakonskih predpisov. V tem je tudi velika vrednost te knjige, saj so na enem mestu zbrani pravni akti za široko področje socialne dejavnosti, zdravstvenega varstva, varstva pri delu. Vsako poglavje se zaključuje z predstavitvijo oziroma angažiranostjo sindikatov pri uresničevanju obravnavanih socialnih načel. V njih najdejo prostor tudi poročila, ki se nahajajo v arhivskih fondih in pričajo o vsakodnevnem življenju in razmerah največkrat delavcev iz proizvodnje, pa tudi zdravnikov, učiteljev. V primerjavi z nekaterimi drugimi viri (časopisni viri), kot kažejo tudi raziskave na drugih področjih, poročila niso prirejena oziroma olepšana. Časopisno gradivo, predvsem "reportaže", vsebujejo nemalokrat polepšano sliko nekega dogajanja ali vsaj izbor dogodkov, o katerih so poročali.

V *zaključnem poglavju* avtorica povzema znana dejstva, da so sindikati v začetnem obdobju gradnje socialističnega sistema delovali na vseh področjih družbenega življenja, od sodelovanja pri obnovi porušene države, pri izpolnjevanju državnega gospodarskega načrta, vodenju "socialističnega" tekmovanja, do udejstvovanja na kulturnem, izobraževalnem in športnem področju, in so bili kot ostale množične organizacije transmisija partije. Pomembna pa je njena ugotovitev, da so slovenske sindikalne organizacije "sicer bolj zaradi nerazumevanja partijskih direktiv kot zaradi zavestne neposlušnosti, le vnesle neko, čeprav majhno mero samostojnosti v način reševanja socialnopolitičnih vprašanj". Partijskemu vodstvu namreč v začetni fazi delovanja, tudi zaradi nepoznavanja sindikalne problematike, ni uspelo postaviti takšnih sindikalnih vodstev, ki ne bi prinesla s sabo tudi nekaj iz načina dela, miselnosti in pričakovanj iz časa predvojne države. Zato je bila, predvsem v letih 1945 in 1946, v najvišjem partijskem vodstvu stalno prisotna kritika sindikalnega dela (ekonomizma, socialdemokratskih idej, pa tudi sindikalnega avantgardizma). Z razvojem samoupravljanja so se sindikati preoblikovali v družbenopolitično organizacijo, "ki naj bi predvsem pomagala organom delavskega samoupravljanja in vzpodbujala delavce k izpolnjevanju odločitev, ki so jih ti sprejemali".

Pred zaključnima poglavjema, ki jih vsebuje vsaka resna publikacija, *viri in literatura* ter *akrajšave*, je avtorica v posebnem poglavju predstavila še *problematika arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij*, o čemer je bilo že veliko napisanega tako v slovenski kot jugoslovanski arhivistiki. Pri predstavitvi nekoliko pogrješamo natančnejšo opredelitev njihovih oblik organiziranja. Glede na obravnavano tematiko pa bi najbrž že zadoščala predstavitev arhivskega gra-

diva slovenskih sindikatov za čas po letu 1945 in problematika njegovega varstva in strokovnega urejanja.

Publikacija Mateje Jeraj prinaša temeljni pregled udejstvovanja sindikatov na socialnem področju v prvih petih letih graditve socializma. S pregledom socialne zakonodaje predstavlja osnovo za nadaljnje raziskave ne zgolj povojne politične zgodovine, pač pa tudi širšega družbenega dogajanja in vsakdanjika posameznika v prvih letih po končani 2. svetovni vojni.

Ljiljana Šuštar

Aleksandra Serše, Strokovno šolstvo v osrednji Sloveniji do leta 1941, S posebnim ozirom na obrtno šolstvo na področju Kranjske, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1995, 132 strani

Arhiv Republike Slovenije je izdal in založil študijo Aleksandre Serše, v kateri daje avtorica vpogled v razvoj strokovnega šolstva od konca 18. stoletja do leta 1941, s posebnim poudarkom na razvoju obrtnega šolstva na Kranjskem.

Delo je razdeljeno na dve večji temi - avtorica ju imenuje zgodovinska in arhivska.

V okviru prve teme (zgodovinske) je obdelano:

- obrtno šolstvo v času Marije Terezije in Jožela II., str. 12-20
- strokovno šolstvo v Ilirskih provincab, str. 21-22
- strokovno šolstvo v predmarčnem obdobju, str. 24-28
- strokovno šolstvo v obdobju po marčni revoluciji do propada Avstroogrške, str. 30-65
- žensko obrtno šolstvo, str. 67-76
- ostalo strokovno šolstvo, str. 79-80
- strokovno šolstvo po letu 1918, str. 82-88

V okviru druge teme (arhivske) pa obravnava avtorica:

- arhivsko gradivo in arhive, str. 90-109
- šolsko dokumentacijo, str. 111
- strokovno ohdelavo arhivskega gradiva upravnih organov, ki hranijo arhivsko gradivo izobraževalnih ustanov, str. 119-123

V poglavju Viri in literatura, str. 127-132, je poleg virov, ki jih je avtorica uporabljala pri svojem delu, še posebej vredna pozornosti obširna literatura, ki pomaga bolj zahtevnemu bralcu do dodatnih podatkov, kajti naloga pričujočega dela je bila le, da poda po kronološkem redu osnovne linije razvoja predvsem obrtnega šolstva v osrednji Sloveniji do leta 1941 (obravnavano delo, str. 124) - torej je študija zasnovana kot kronološki pregled strokovnega šolstva in se v podrobnosti razvoja posameznih šol bolj poredko spušča - osnova je časovni okvir - kar nekoliko

razhije kontinuiteto poročanja o delovanju nekaterih vrst šol.

Začetek organiziranega strokovnega izobraževanja v osrednji Sloveniji sega v drugo polovico 18. stoletja - kot prve organizirane strokovne šole so bile v Ljubljani (1767), Celju (1767), Novem mestu in na Ptuj u ustanovljene predilske šole, v katerih so učili otroke predenja volne, lana, konoplje in bombaža za potrebe takratne manufakturne proizvodnje. Prave predhodnice obrtnega šolstva pa so bile t.i. mebanke šole.

V osemdesetih letih 18. stoletja so bile ustanovljene normalke, ponavljalne šole in risarske šole. Nedeljske ponavljalne šole so bile sicer res namenjene vajencem, niso pa imele statusa strokovnih šol, njihova naloga je namreč bila, da učenci obnovijo ali pridobijo osnovno znanje branja, pisanja in računanja.

V glavnem se je obrtno šolstvo v osrednji Sloveniji začelo prav razcvetati v drugi polovici 19. stoletja, kar nam avtorica lepo prikaže na str. 30-80. Tukaj lahko sledimo pestri sliki izobraževalnega procesa glede na:

- organizacijo (tečajji, potovalni pouk, obrtne in strokovne šole)
- ustanoviteljstvo (privatne, državne ustanove; tu je predvsem zanimiva vloga nekaterih muzejev)
- čas trajanja izobraževanja (nekaj tednov do nekaj let)
- stroko (pletarstvo, krojaštvo, čevljarstvo, lončarstvo, slamnkarstvo, čipkarstvo, habištvo...)

V kratkem bi lahko napisali, da je v knjigi v malem zajeto vse bistveno o obrtnem šolstvu v osrednji Sloveniji do leta 1941.

Poleg tega osnovnega - zgodovinskega dela pa je vreden pozornosti tudi arhivski del, ki pomaga bralcu, da se seznanj, kje lahko dobi dodatne informacije o strokovnem šolstvu in do katere stopnje je gradivo urejeno. V tem poglavju pa je še posebej interesantna informacija o tem, kje izven šolskih fondov se še nahajajo podatki o delovanju posameznih šol in organiziranju učnega procesa.

Obširno in strokovno zahtevno tematiko je uspelo avtorici spraviti v smiselno celoto in obenem dati osnovo za nadaljnja raziskovanja na področju razvoja strokovnega šolstva.

Ivanka Zajc-Cizelj

Mateja Jeraj, Jelka Melik, Partizanski zdravniki in pravniki med stroko in politiko, Arhivsko društvo Slovenije, Viri 9, 1996, 152 strani

Na slovenske raziskovalce preteklosti se pogosto vsipajo ostri očitki, kot da živijo zunaj časa in pro-